

ДАВИДОВА І. В.

доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри цивільного права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)
<https://orcid.org/0000-0001-5622-671X>

УДК 347.922

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.72>

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСКАРЖЕННЯ ВІДМОВИ У ВЧИНЕННІ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В СУДІ

Стаття присвячена аналізу чинного законодавства України, виявленню прогалин у правовому регулюванні, вивченню судової практики та розробки рекомендацій щодо вдосконалення механізму оскарження відмов нотаріусів у вчиненні нотаріальних дій.

В межах вирішення проблем щодо оскарження відмови у вчиненні нотаріальних дій в суді запропоновано наступне: удосконалити законодавство шляхом чіткого визначення та деталізації підстав для відмови у вчиненні нотаріальних дій, що дозволить зменшити кількість спірних ситуацій та неоднозначне трактування нотаріусами норм права; встановити уніфіковану практику розгляду справ, пов'язаних із оскарженням відмови у вчиненні нотаріальних дій, особливого значення тут набувають рекомендації Верховного Суду; запровадити спеціалізовані процедури в цивільному судочинстві для розгляду справ про оскарження відмов нотаріусів, що дозволить зменшити тривалість розгляду таких справ та підвищити їх ефективність; створити механізм досудового оскарження рішень нотаріусів через органи нотаріального самоврядування або Міністерство юстиції України, що дозволить зменшити навантаження на суди; проводити навчальні програми та семінари для нотаріусів щодо правильного застосування норм законодавства, які регулюють відмову у вчиненні нотаріальних дій, що зменшить кількість неправомірних відмов; удосконалити порядок внесення даних до Єдиного реєстру боржників та інших реєстрів, які можуть впливати на рішення нотаріусів та забезпечити своєчасне оновлення інформації та зменшити випадки неправомірного використання реєстрів для обмеження прав громадян; створити доступні механізми правової допомоги для осіб, які оскаржують дії або бездіяльність нотаріусів, що сприятиме захисту прав громадян у нотаріальному процесі; розробити інформаційні матеріали для громадян щодо їхніх прав у нотаріальному процесі, включно з алгоритмом дій у разі отримання відмови від нотаріуса.

Ключові слова: *нотаріус, нотаріальна дія, відмова у вчиненні нотаріальної дії, оскарження нотаріальних дій, спір про право, позов, судова юрисдикція, зловживання правом на позов, судові докази, судові рішення.*

Davydova I. V. On the question of appealing the refusal to perform notarial activities in court

The article is devoted to the analysis of the current legislation of Ukraine, identification of gaps in legal regulation, study of judicial practice and development of recommendations for improving the mechanism for appealing notaries' refusals to perform notarial acts.

Within the framework of solving problems related to appealing refusals to perform notarial acts in court, the following is proposed: to improve the legislation by clearly defining and detailing the grounds for refusing to perform notarial acts, which will reduce the number of controversial situations and ambiguous interpretation of legal norms by notaries; to establish a unified practice for considering cases related to appealing refusals to perform notarial acts, the recommendations of the Supreme Court are of particular importance here; to introduce specialized procedures in civil proceedings for considering cases on appealing notarial refusals, which will reduce the duration of consideration of such cases and increase their efficiency; create a mechanism for pre-trial appeal of notary decisions through notary self-government bodies or the Ministry of Justice of Ukraine, which will reduce the burden on the courts; conduct training programs and seminars for notaries on the correct application of the norms of the law governing the refusal to perform notarial acts, which will reduce the number of unlawful refusals; improve the procedure for entering data into the Unified Register of Debtors and other registers that may influence notaries' decisions and ensure timely updating of information and reduce cases of unlawful use of registers to restrict citizens' rights; create accessible legal aid mechanisms for persons who challenge the actions or inaction of notaries, which will contribute to the protection of citizens' rights in the notarial process; develop information materials for citizens on their rights in the notarial process, including an algorithm of actions in the event of a refusal from a notary.

Key words: *notary, notarial act, refusal to perform a notarial act, appeal of notarial acts, dispute over law, lawsuit, judicial jurisdiction, abuse of the right to sue, judicial evidence, judicial decision.*

Постановка проблеми. Оскарження відмови у вчиненні нотаріальних дій є важливим елементом захисту прав громадян та юридичних осіб в Україні. Нотаріат відіграє важливу роль у забезпеченні юридичної визначеності, захисті прав власності, спадкових прав, укладенні договорів тощо. Проте ситуації, коли нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, не є поодинокими, і такі відмови можуть бути як обґрунтованими, так і необґрунтованими. У таких випадках громадяни мають право оскаржити відмову в суді, що є гарантією захисту їхніх прав.

В умовах постійних змін законодавства, реформування судової системи та розвитку електронних сервісів актуальним стає дослідження процедури оскарження відмов нотаріусів у вчиненні нотаріальних дій. Зокрема, це стосується правового регулювання, проблем у застосуванні законодавства та практики розгляду таких справ у судах. В даному контексті важливим є необхідність забезпечення доступності правосуддя, правової визначеності та справедливості для всіх учасників правовідносин.

Основними проблемними напрямками, які можна виділити, зокрема, є: неоднозначність правового регулювання, адже хоч законодавство і визначає підстави для відмови нотаріусом у вчиненні нотаріальних дій, однак на практиці виникають випадки різного тлумачення цих норм; недосконалість процедури оскарження, яка **на даний час** вимагає значних фінансових та часових ресурсів, що може ускладнювати доступ до правосуддя; відсутність єдиної судової практики щодо розгляду справ про оскарження відмов нотаріусів, що призводить до непередбачуваності рішень судів та знижує довіру до системи правосуддя; необізнаність громадян, які не знають своїх прав або не розуміють механізмів оскарження, що обмежує можливості захисту їхніх інтересів.

Стан дослідження теми. Дослідженню питань щодо оскарження нотаріальних дій чи відмови в їх вчиненні були приділені роботи таких вітчизняних науковців, як: В.В. Баранкова [1], О.О. Дерій [2], М.В. Джуга [3; 4], К.Л. Зілковська [5], О.О. Крижевська [6], Є.І. Фурса та С.Я. Фурса [7] та ін. Разом з тим, спірність практичного застосування існуючих норм,

відсутність єдиної судової практики в окреслених питаннях, дія правового режиму воєнного стану свідчать про необхідність додаткового їх вивчення.

Мета статті полягає в аналізі чинного законодавства України, виявлення прогалин у правовому регулюванні, вивчення судової практики та розробки рекомендацій щодо вдосконалення механізму оскарження відмов нотаріусів у вчиненні нотаріальних дій.

Виклад основного матеріалу. У процесі здійснення господарської діяльності юридичними особами та фізичними особами-підприємцями, а також укладання певних правочинів фізичними особами, часто виникає потреба у нотаріальному засвідченні прав чи юридично значущих фактів. Водночас, відповідно до чинного законодавства, нотаріус має право відмовити у здійсненні нотаріальної дії.

Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам, встановленим ст. 47 Закону України «Про нотаріат», або містять відомості, передбачені частиною третьою ст. 47 зазначеного Закону.

Отже, встановлено наступні вимоги: «окументи на двох і більше аркушах, що подаються для вчинення нотаріальної дії, мають бути прошиті таким чином, щоб їх неможливо було роз'єднати без порушення цілісності, а аркуші повинні бути пронумеровані. Це правило не стосується документів, отриманих через єдині або державні реєстри, які нотаріус обов'язково використовує під час вчинення нотаріальної дії.

Тексти нотаріально посвідчуваних правочинів, заяв, засвідчених копій (фотокопій) документів, витягів, перекладів повинні бути зрозумілими і чіткими. Дати, що стосуються змісту правочинів, мають бути зазначені словами хоча б один раз. Назви юридичних осіб та їх ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань мають бути вказані без скорочень із зазначенням місцезнаходження.

Прізвища, імена та по батькові фізичних осіб, їхнє місце проживання та ідентифікаційний номер за Державним реєстром фізичних осіб-платників податків повинні бути написані повністю. У випадках, передбачених законодавством, також зазначається дата народження.» [8] Ці вимоги можна умовно назвати «позитивними», адже їх дотримання передбачає відсутність у нотаріуса підстави відмовити у прийнятті документів.

Крім зазначених «позитивних» існують й так звані «негативні» вимоги, зокрема: «Для вчинення нотаріальних дій не приймаються документи, які не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи або ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережні виправлення, документи, тексти яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також документи, написані олівцем.» [8] Наявність зазначених «особливостей» в поданих нотаріусу документах дає підстави абсолютно законно та обґрунтовано не прийняти документи, що подаються для вчинення нотаріальних дій.

Також окремо законодавець передбачає перелік випадків, які дають підстави відмовити нотаріусу у вчиненні нотаріальних дій. Такий перелік закріплений у ст. 49 Закону України «Про нотаріат» і складається з наступних пунктів: «вчинення такої дії суперечить законодавству України; не подано відомості (інформацію) та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії; дія підлягає вчиненню іншим нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії; є сумніви у тому, що фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії або ця особа діє під впливом насильства; з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулася особа, яка в установленому порядку визнана недієздатною, або уповноважений представник не має необхідних повноважень; правочин, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, зазначеним у їх статуті чи положенні, або виходить за межі їх діяльності; особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, не внесла плату за її вчинення; особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, не внесла встановлені законодавством платежі, пов'язані з її вчиненням; особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії щодо відчуження належного їй майна, внесена до Єдиного реєстру боржників; в інших випадках, передбачених законом» [8].

Абсолютно вірним є висновок, зроблений в постанові Об'єднаної палати КЦС ВС від 01.03.2021 року про те, що «Нотаріус зобов'язаний мотивувати свої дії, спрямовані на відмову у вчиненні нотаріальної дії. При цьому нотаріусу заборонено лише безпідставно відмовляти у вчиненні нотаріальної дії. Суд не може зобов'язувати нотаріуса чи нотаріальну контору вчиняти дії щодо вирішення питань, які безпосередньо належать до його компетенції. Суд не може підміняти орган, до повноважень якого належить прийняття рішення, яке є предметом оскарження, приймати замість нього своє рішення та давати вказівки, які б свідчили про вирішення питань, що належать до компетенції такого суб'єкта.» [12; 13]

Згідно зі статтями 55 і 124 Конституції України, кожна особа має право на судовий захист своїх прав і законних інтересів, а юрисдикція судів охоплює всі правовідносини, що виникають у державі. Відповідно до частини 2 статті 16 ЦК України «кожна особа може звернутися до суду для захисту своїх особистих немайнових або майнових прав та інтересів» [9]. Серед способів захисту цивільних прав та інтересів передбачено: визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дій, що порушують право, відновлення попереднього стану, примусове виконання зобов'язань, зміна або припинення правовідносин, відшкодування збитків, компенсація майнової шкоди, а також відшкодування моральної шкоди та інші засоби захисту.

Стаття 50 Закону України «Про нотаріат» передбачає, що відмова у вчиненні нотаріальної дії оскаржується в суду, право на яке має особа, прав та інтересів якої стосуються такі дії. [8] У разі відмови нотаріуса вчинити нотаріальну дію, оскарження можливе, якщо особа вважає, що така відмова є неправомірною.

Підкреслимо, що судове оскарження спрямоване на виправлення нотаріальних помилок, правильне тлумачення законодавства та забезпечення дотримання законності у сфері цивільних правовідносин, що виникають у зв'язку з нотаріальними діями.

Відповідно до пункту 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, визначеним законом, упродовж розумного строку під час вирішення спорів щодо його цивільних прав і обов'язків» [14].

Згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ніхто не може бути позбавлений права на судовий розгляд своєї справи в суді, визначеному процесуальним законодавством [15].

Перед відкриттям провадження у справі суди мають перевірити, чи належить справа до їхньої юрисдикції та підсудності. Згідно зі ст. 50 Закону та Прикінцевими й перехідними положеннями ЦПК України, справи, пов'язані з оскарженням нотаріальних дій або відмовою у їх вчиненні, розглядаються в порядку цивільного судочинства як спори про право [16].

Юрисдикція визначає коло справ, які суд має повноваження розглядати та вирішувати. У межах цивільного судочинства суди розглядають: справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, за винятком тих, які підлягають розгляду в порядку іншого судочинства; вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, а також інших реєстраційних дій, якщо ці вимоги є похідними від спору про таке майно чи майнові права, за умови, що цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді й переданий разом із зазначеними вимогами. [17]

Аналіз законодавства дає можливість зробити висновок, що справи щодо оскарження відмови у вчиненні нотаріальних дій повинні розглядатися в порядку цивільного судочинства як спір про право. [10; 18; 19]

З урахуванням вимоги ч. 2 ст. 19 ЦПК України процедура оскарження передбачає подання такого процесуального документа, зокрема, як позов, у порядку позовного провадження [16; 18].

В межах аналізу судової практики звертає увагу на себе узагальнення Верховного Суду щодо оскарження постанов нотаріуса, відмови нотаріуса у вчиненні виконавчої дії, а також щодо участі нотаріуса у судовому процесі. В межах даного узагальнення нас цікавлять приклади саме оскарження відмови нотаріусом вчинити певні нотаріальні дії.

Так, по першій аналізованій справі встановлено, що позивач є дружиною ОСОБА_2, який помер, залишивши заповіт на її ім'я, посвідчений приватним нотаріусом. Після відкриття спадщини ОСОБА_1 подала до приватного нотаріуса заяву про прийняття спадщини, на підставі якої було заведено спадкову справу. У червні 2021 року приватний нотаріус винесла постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії, в якій відмовила позивачці у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом. Причиною відмови стала ухвала суду про відкриття провадження у справі за позовом ОСОБА_3, який оскаржував дійсність заповіту та вимагав витребування копії спадкової справи у приватного нотаріуса.

У вересні 2021 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом про скасування цієї постанови приватного нотаріуса. Районний суд відмовив у задоволенні позову, вважаючи постанову нотаріуса від 11 червня 2021 року правомірною. Суд першої інстанції обґрунтував своє рішення тим, що між заявниками на спадщину існує спір, який розглядається у порядку цивільного судочинства.

Суд апеляційної інстанції, скасувавши рішення районного суду та задовольнивши позов, зазначив, що приватний нотаріус неправильно застосувала норми законодавства. Замість відмови у вчиненні нотаріальної дії, нотаріус мала зупинити її виконання до вирішення спору судом, отримавши інформацію про позовну заяву, яка оспорує право позивача на спадщину.

Верховний Суд, переглядаючи справу, зазначив наступне. Суд апеляційної інстанції не врахував, що Закон України «Про нотаріат» не передбачає можливості винесення постанови про зупинення вчинення нотаріальних дій. Аналіз статті 50 цього Закону (у редакції, чинній на момент спірних правовідносин) вказує на необхідність розмежування трьох видів оскаржень: 1) нотаріальної дії, 2) відмови у вчиненні нотаріальної дії, 3) нотаріального акта. Таке оскарження допускається лише тоді, коли воно може призвести до відновлення порушеного права або інтересу. [20]

Таким чином, постанова приватного нотаріуса про відмову у видачі свідоцтва про право на спадщину є правомірною. Нотаріальна діяльність охоплює виключно безспірні питання, пов'язані з реалізацією цивільних прав. У разі наявності спору між особами, які подали заяви про прийняття спадщини, нотаріус не має повноважень самостійно визначати склад або розмір спадкового майна. Вирішення такого спору в судовому порядку може безпосередньо вплинути на права позивача.

Розглянемо ще один приклад, де нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії у випадку звернення особи щодо вчинення такої дії, якщо вона внесена до Єдиного реєстру боржників, незалежно від того, чи є особа боржником за основним зобов'язанням чи майновим поручителем. Так, суд встановив, що ОСОБА_1 є власником житлового будинку та земельної ділянки. Для нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу цього майна позивач звернувся до приватного нотаріуса, який відмовив у вчиненні нотаріальної дії через внесення позивача до Єдиного реєстру боржників.

Суд першої інстанції та апеляційний суд відмовили у задоволенні позову, оскільки на момент вчинення нотаріальної дії інформація про позивача як боржника була актуальною. Позивач у касаційній скарзі стверджував, що він не є боржником за грошовими вимогами, а лише майновим поручителем, відповідальним в межах іпотеки. Він також зазначив, що арешт накладено лише на іпотечне майно, а будинок і земельна ділянка, які планувалося продати, арештовані не були.

Верховний Суд змінив мотивувальну частину рішень, зазначивши, що за пунктом 8-1 частини першої статті 49 Закону України «Про нотаріат» нотаріус зобов'язаний відмовити у вчиненні нотаріальної дії, якщо особа внесена до Єдиного реєстру боржників, незалежно від того, чи є вона боржником за основним зобов'язанням або іпотекодавцем. Відмова не залежить від типу боргового зобов'язання чи статусу особи в цьому зобов'язанні. [21]

Тож, можна зробити висновок, що суди правильно встановили, що на момент звернення позивач був у Реєстрі боржників, тому нотаріус діяв відповідно до закону, а позовні вимоги про визнання відмови у вчиненні нотаріальної дії протиправною є безпідставними.

Більше аналізу рішень Верховного Суду щодо оскарження постанов нотаріуса, відмови нотаріуса у вчиненні виконавчої дії, а також щодо участі нотаріуса у судовому процесі можна знайти в узагальненні, яке викладено у вигляді презентації суддею Великої Палати Верховного Суду Ольгою Ступак [22].

Важливо також зазначити, що якщо позов подається проти приватного нотаріуса, відповідачем у справі буде сам приватний нотаріус. У випадку пред'явлення вимог до державного нотаріуса відповідачем виступає відповідна державна нотаріальна контора. Це обумовлено тим, що державний нотаріус, окрім загального статусу нотаріуса, має додатковий статус працівника юридичної особи - державної нотаріальної контори. [11]

Окремо варто наголосити, що у законодавстві відсутній спеціальний термін позовної давності на оскарження нотаріальних дій, тому варто керуватися загальним терміном позовної давності, що, відповідно до ст. 257 ЦК України, становить три роки. [9; 17]

Висновки. Оскарження відмови у вчиненні нотаріальних дій є формою судового контролю, яка забезпечує законність нотаріального провадження та захист прав і інтересів фізичних і юридичних осіб, залучених до нотаріального процесу. Ця категорія справ суттєво відрізняється від справ про визнання недійсними нотаріально посвідчених правочинів, свідоцтв чи інших актів і має свої процесуальні особливості. Розгляд таких справ здійснюється за правилами позовного провадження в цивільному судочинстві.

Аналіз судової практики свідчить про спірність практичного застосування існуючих норм, відсутність єдиної судової практики в окреслених питаннях.

В межах вирішення проблем щодо оскарження відмови у вчиненні нотаріальних дій в суді можна запропонувати наступне: удосконалити законодавство шляхом чіткого визначення та деталізації підстав для відмови у вчиненні нотаріальних дій, що дозволить зменшити кількість спірних ситуацій та неоднозначне трактування нотаріусами норм права; встановити уніфіковану практику розгляду справ, пов'язаних із оскарженням відмови у вчиненні нотаріальних дій, особливого значення тут набувають рекомендації Верховного Суду; запровадити спеціалізовані процедури в цивільному судочинстві для розгляду справ про оскарження відмов нотаріусів, що дозволить зменшити тривалість розгляду таких справ та підвищити їх ефективність; створити механізм досудового оскарження рішень нотаріусів через органи нотаріального самоврядування або Міністерство юстиції України, що дозволить зменшити навантаження на суди; проводити навчальні програми та семінари для нотаріусів щодо правильного застосування норм законодавства, які регулюють відмову у вчиненні нотаріальних дій, що зменшить кількість неправомірних відмов; удосконалити порядок внесення даних до Єдиного реєстру боржників та інших реєстрів, які можуть впливати на рішення нотаріусів та забезпечити своєчасне оновлення інформації та зменшити випадки неправомірного використання реєстрів для обмеження прав громадян; створити доступні механізми правової допомоги для осіб, які оскаржують дії або бездіяльність нотаріусів, що сприятиме захисту прав громадян у нотаріальному процесі; розробити інформаційні матеріали для громадян щодо їхніх прав у нотаріальному процесі, включно з алгоритмом дій у разі отримання відмови від нотаріуса. В сукупності зазначені заходи дадуть можливість вдосконалити правозастосовну практику та забезпечити ефективний захист прав учасників нотаріального процесу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Баранкова В.В. Оскарження нотаріальних дій або відмови в їх вчиненні. *Право та державне управління*. 2018. № 2 (31). Т. 1. С. 49-56.
2. Дерій О.О. Підстави виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. *Цивілістична процесуальна думка*. 2019. № 2. С. 18-25.
3. Джуга М.В. Нотаріальна дія як об'єкт оскарження до суду за правилами цивільного процесу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 4. С. 26-31.
4. Джуга М.В. Спир про право за позовом про оскарження нотаріальних дій чи відмови в їх вчиненні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 155-161. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/26.pdf>

5. Зілковська К.Л. Нотаріус як учасник цивільного процесу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 416-420.
6. Крижевська О.О. Загальні положення про передумови виникнення нотаріальних процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Випуск 69. С. 108-113.
7. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Дика А.О. Спір про право у цивільному процесі: нотаріат, суд, виконавче провадження: моногр. Київ: Алерта, 2021. 288 с.
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
10. Баконіна О. Відмова у вчиненні нотаріальних дій: практичні аспекти оскарження. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/223596_vdmova-u-vchinenn-notarialnih-dy-praktichn-aspekti-oskarzhennya
11. Оскарження нотаріальних дій або відмова у їх вчиненні: що потрібно знати. <https://legalaid.gov.ua/novyny/oskarzhennya-notarialnyh-dij-abo-vidmova-u-yih-vchynenni-shho-potribno-znati/>
12. Постанова Об'єднаної палати КЦС ВС від 01.03.2021 року у справі № 473/1878/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95904937>
13. Зайцев А. Спадкування: актуальна практика Верховного Суду. Судді ВС проаналізували проблемні аспекти нотаріального процесу на прикладах із судової практики (13.12.2024). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1720262/>
14. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 року (ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
15. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
16. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
17. Оскарження постанов про відмову у вчиненні нотаріальних дій: практичні аспекти. URL: <https://court.gov.ua/archive/1511062/>
18. Оскарження постанов про відмову у вчиненні нотаріальних дій: що треба знати. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/oskarzhennya-postanov-pro-vidmovu-u-vchinenni-notarialnih-diy-shcho-treba-znati.html>
19. Про судову практику розгляду справ про оскарження нотаріальних дій або відмову в їх вчиненні: Лист Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00137>
20. Постанова КЦС ВС від 24 січня 2024 року у справі № 511/1875/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/116541705?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
21. Постанова КЦС ВС від 16 червня 2021 року у справі № 757/22958/19-ц. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/97903461?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
22. Ступак О. Верховного Суду щодо оскарження постанов нотаріуса, відмови нотаріуса у вчиненні виконавчої дії, а також щодо участі нотаріуса у судовому процесі. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_Prakt_VS_oskar_postanov_notarius.pdf

